

Absorpcja i emisja promieniowania. Lasery.

1. Absorpcja, emisja wymuszona i emisja spontaniczna
2. Wyprowadzenie wzoru Plancka przez Einsteina
3. Laser –zasada działania i warunki akcji laserowej

W 1917r Einstein podał wyprowadzenie wzoru Plancka zakładając

- kwantowy model atomu (z dwoma poziomami energetycznymi o energiach E_1 – stan podstawowy i E_2 – stan wzbudzony)
- oddziaływanie z otaczającym go promieniowaniem opisane zgodnie z elektrodynamiką klasyczną (w stanie równowagi termicznej).

Jest to opis półklasyczny.

Einstein założył trzy rodzaje oddziaływania atomów z polem promieniowania:

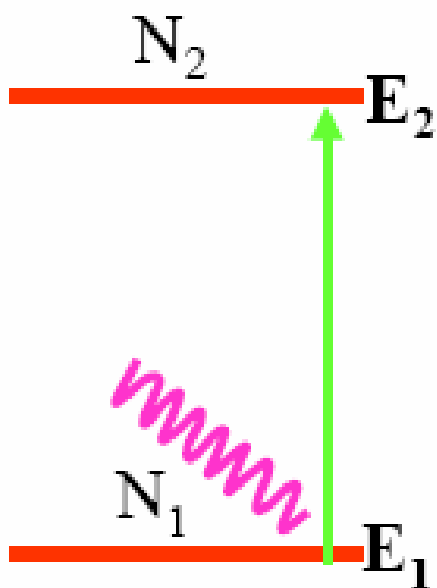
- **Absorpcję** kwantu o energii $E_2 - E_1$,
- **Emisję spontaniczną** kwantu o energii $E_2 - E_1$, połączoną z przejściem elektronu ze stanu E_2 do stanu E_1
- **Emisję wymuszoną** przez kwant o energii $E_2 - E_1$, połączoną z przejściem elektronu ze stanu E_2 do stanu E_1 i jednoczesnym pojawieniem się drugiego kwantu o energii $E_2 - E_1$.

Wprowadzenie emisji wymuszonej (stimulated emission) przez Einsteina dało podstawy kwantowe dla działania lasera.

LASER - Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation.

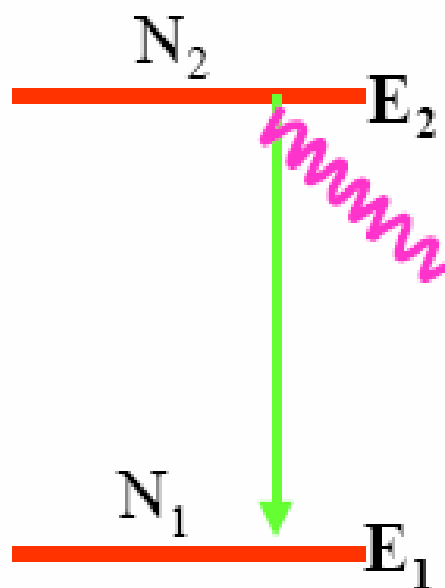
Trzy procesy w modelu Einsteina

Absorpcja

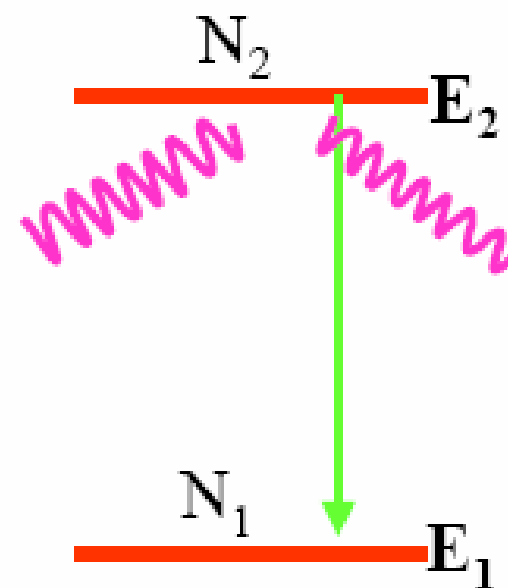
Emisja

spontaniczna

Emisja

wymuszona

Wyprowadzenie wzoru Plancka metodą Einsteina. Emisja wymuszona

Równania różniczkowe określające
zmianę obsadzeń poziomów 1 i 2:

$$dN_{12} = B_{12} u(\nu) N_1 dt; \quad \text{absorpcja promieniowania}$$

$$dN'_{21} = A_{21} N_2 dt; \quad \text{emisja spontaniczna}$$

$$dN''_{21} = B_{21} u(\nu) N_2 dt; \quad \text{emisja wymuszona}$$

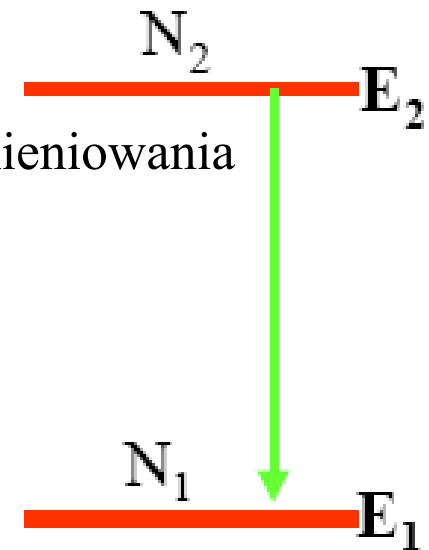
warunek równowagi: $u(\nu)$ – gęstość energii pola promieniowania

$$dN_{12} = dN'_{21} + dN''_{21}$$

$$B_{12} u(\nu) N_1 = A_{21} N_2 + B_{21} N_2 u(\nu)$$

$$\frac{N_1}{N_2} = \frac{A_{21} + B_{21} u(\nu)}{B_{12} u(\nu)} = \frac{\exp(-E_1 / kT)}{\exp(-E_2 / kT)}$$

dwupoziomowy
model atomu użyty
przez Einsteina

Czyli:

$$B_{12}u(\nu) \cdot \exp(-E_1 / kT) = (A_{21} + B_{21}u(\nu)) \cdot \exp(-E_2 / kT)$$

$$(B_{12} \cdot \exp(-E_1 / kT) - B_{21} \cdot \exp(-E_2 / kT)) \cdot u(\nu) = A_{21} \cdot \exp(-E_2 / kT)$$

mnożymy stronami przez $\exp(E_2 / kT)$

$$(B_{12} \cdot \exp(h\nu / kT) - B_{21})u(\nu) = A_{21}$$

$$u(\nu, T) = \frac{A_{21}}{B_{12} \cdot \exp(h\nu / kT) - B_{21}}$$

Musimy teraz wyznaczyć współczynniki A_{21} , B_{12} i B_{21} .

1. $B_{12}=B_{21}$ z niezmienniczości względem odbicia w czasie lub $u(v) \rightarrow \infty$, gdy $T \rightarrow \infty$.
2. Dla $h\nu \ll kT$ powinniśmy odtworzyć prawo Rayleigha-Jeansa, dotyczące widmowej gęstości mocy promieniowania przy założeniu, że ciało może promieniować w dowolnej częstotliwości:

$$u(\nu, T) = \frac{8\pi\nu^2 kT}{c^3}$$

Zatem:

$$\frac{8\pi\nu^2 kT}{c^3} = \frac{A_{21}}{B_{12}(\exp(h\nu/kT) - 1)} \approx \frac{A_{21}}{B_{12}} \cdot \frac{kT}{h\nu}$$

Stąd:

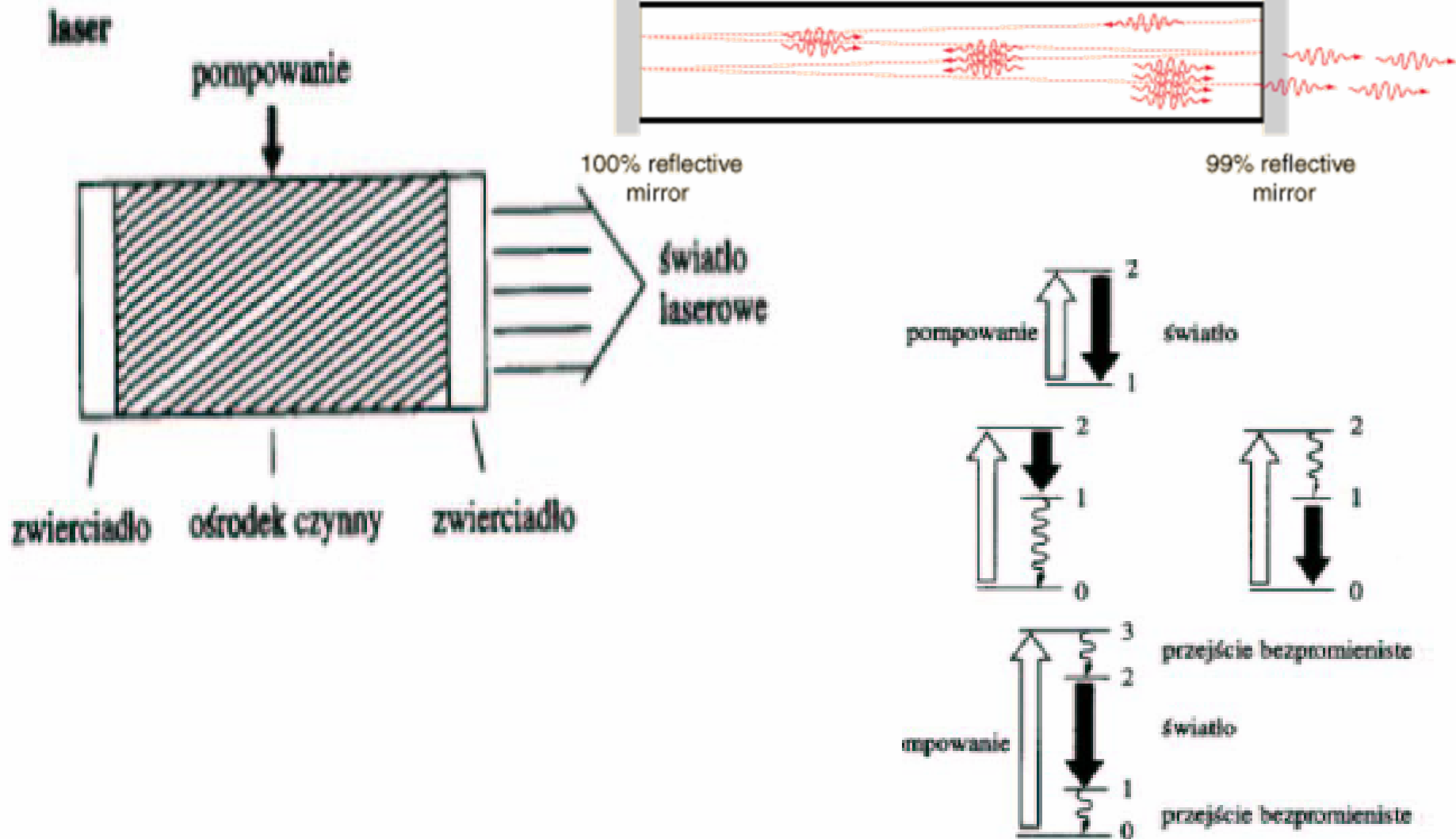
$$\frac{A_{21}}{B_{12}} = \frac{8\pi\nu^3 h}{c^3}$$

Teraz dostajemy już wzór Plancka:

$$u(\nu, T)d\nu = \frac{8\pi h\nu^3}{c^3} \frac{d\nu}{(\exp(h\nu/kT) - 1)}$$

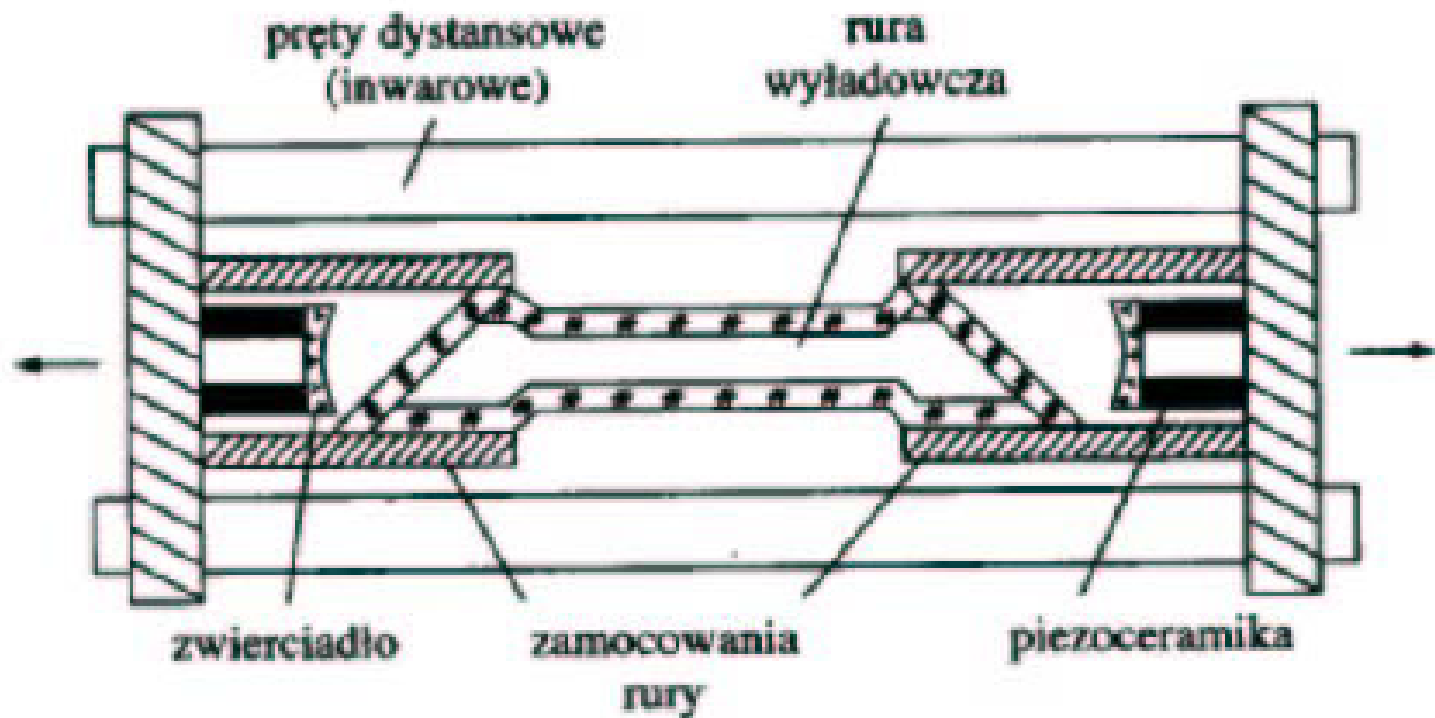
Zasada działania lasera

L_{ight} A_{mplification} by S_{timulated} E_{mission} of R_{adiation}

Przykładowa konstrukcja lasera

Laser He-Ne

Warunki akcji laserowej

Oznaczmy:

n -liczba fotonów poruszających się wzdłuż osi lasera, V -obj. rezonatora

t_0 -czas życia fotonu w laserze,

N_2 - liczba atomów w stanie wzbudzonym, τ - jego czas życia

N_1 - liczba atomów w stanie podstawowym

W - prawdopodobieństwo emisji wymuszonej na jednostkę czasu

W' -prawdopodobieństwo emisji spontanicznej na jednostkę czasu

Równanie bilansu:

$$\frac{dn}{dt} = W(N_2 - N_1)n + W' N_2 - \frac{n}{t_0}$$

$W = \frac{1}{VD(\nu)\Delta\nu\tau}$

← straty (rozproszenia, wyjście poza zwierciadła)

Gdzie $D(\nu)\Delta\nu$ – liczba fal stojących w przedziale częstości $\Delta\nu$

$$D(\nu)\Delta\nu = \frac{8\pi\nu^2}{c^3} \Delta\nu$$

Warunki akcji laserowej cd.

Warunkiem akcji laserowej jest to, żeby szybkość generacji fotonów dn/dt była większa od zera. W wyrażeniu na dn/dt możemy pominąć człon związany z emisją spontaniczną, gdyż nie jest on proporcjonalny do n oraz nie jest skorelowany z promieniowaniem laserowym (prowadzi on do szumów). Dostajemy warunek konieczny rozpoczęcia akcji laserowej: inwersję liczby obsadzeń:

$$\frac{N_2 - N_1}{V} > \frac{8 \pi \nu^2 \Delta \nu \tau}{c^3 t_0}$$

Warunki akcji laserowej cd.

Im mniejsza jest prawa strona nierówności tym łatwiej uzyskać akcję laserową:

- Linia atomowa 2 powinna być jak najwęższa, zmniejsza to moc wymaganą do pompowania,
- Nierówność jest trudniej spełnić dla dużych częstości,
- Czas życia fotonów t_0 powinien być jak najdłuższy; wymagane są np. jak najdoskonalsze lustra. Łatwo pokazać, że szybkość opuszczania laseraprzez fotony to mniej więcej $1/t_0$:

$$\frac{1}{t_0} = \frac{c}{L} (1 - R)$$

gdzie L- długość rezonatora, R- współczynnik odbicia zwierciadła. Pełne rozwiązanie dla akcji laserowej wymaga dodania równań opisujących obsadzenia poziomów w czasie (schemat pompowania).

Warunki akcji laserowej cd.

Warunki pracy ciągłej lasera (abstrahując od schematu pompowania optycznego) dają nam ograniczenia na progowe obsadzenie poziomu wzbudzonego:

$$\frac{dn}{dt} = 0 \quad \text{oraz} \quad \frac{dN_2}{dt} = 0 \quad \text{co daje nam} \quad N_{2,pr} = \frac{1}{Wt_0}$$

oraz warunek na liczbę fotonów:

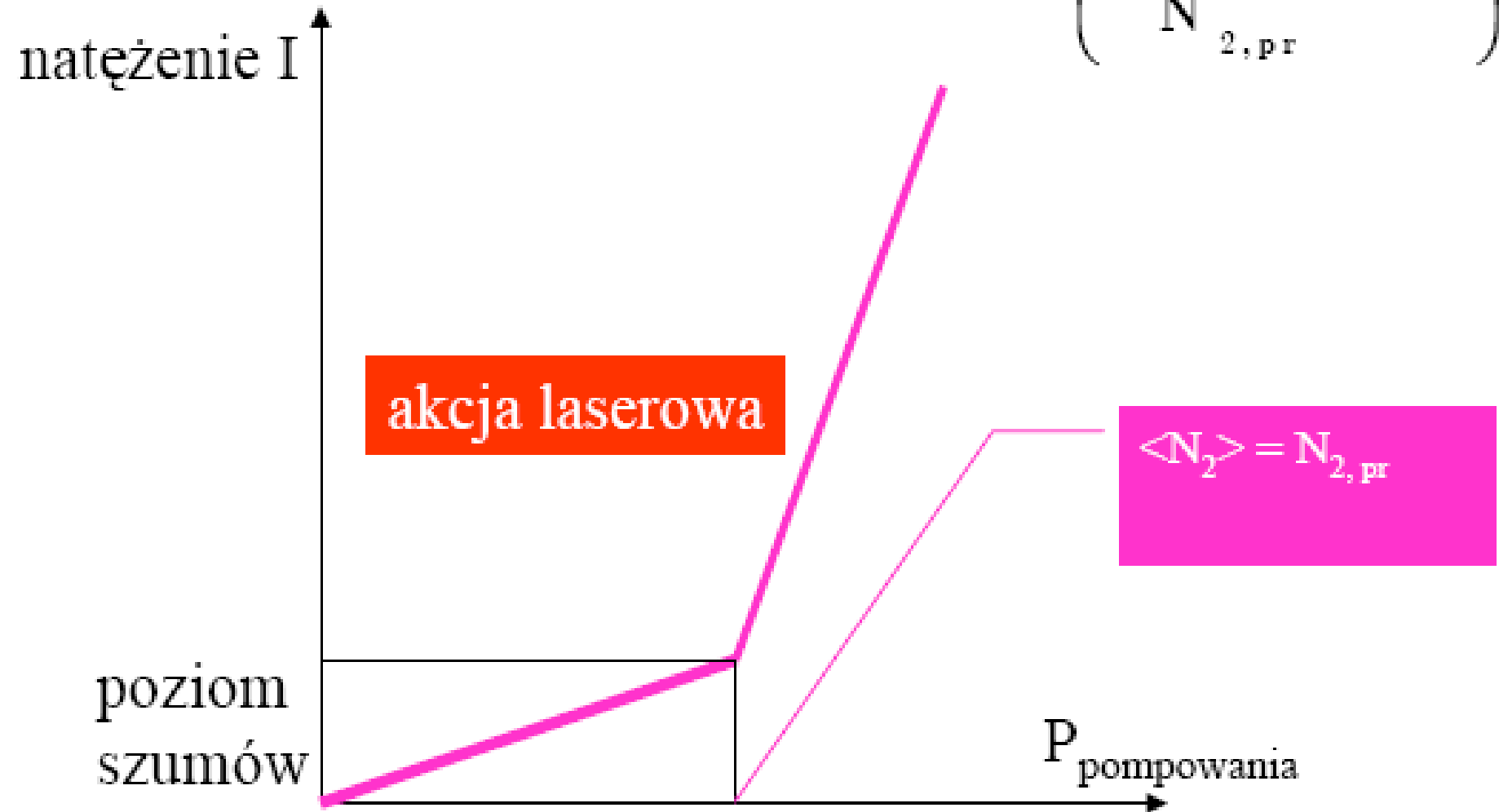
$$n = C \left(\frac{\langle N_2 \rangle}{N_{2,pr}} - 1 \right)$$

Współczynnik C zależy od detali schematu pompowania optycznego.

Z w/w wzoru wynika, że akcja laserowa nie może być rozpoczęta dopóki nie zostanie osiągnięta krytyczna wartość średniej liczby obsadzeń poziomu wzbudzonego 2. Poniżej $\langle N_2 \rangle = N_{2,pr}$ światło laserowe nie jest emitowane. Powyżej, natężenie światła laserowego wzrasta liniowo z $\langle N_2 \rangle$, a więc z mocą pompowania.

Warunki akcji laserowej cd.

$$n = C \left(\frac{\langle N_2 \rangle}{N_{2,pr}} - 1 \right)$$

natężenie I

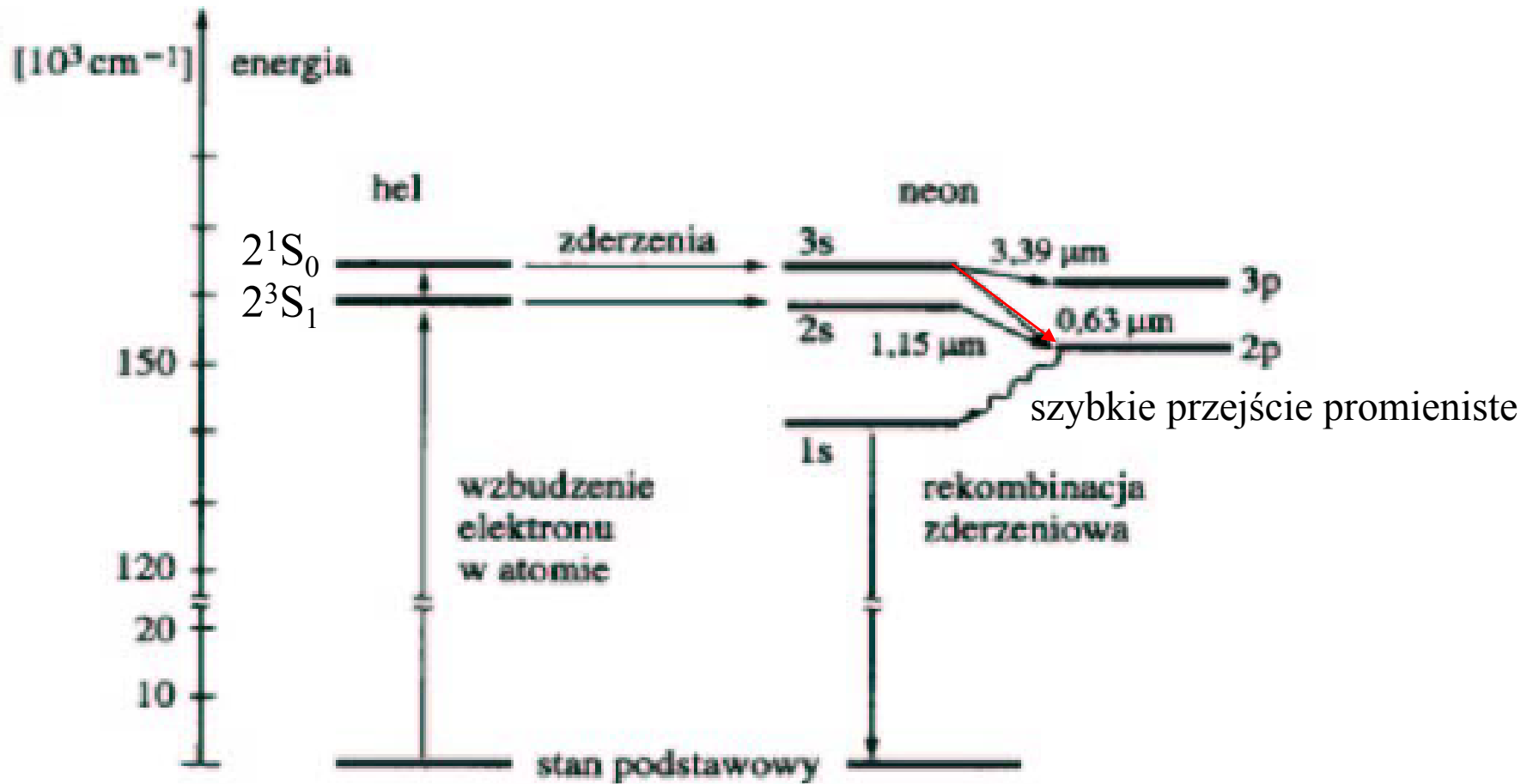
akcja laserowa

$\langle N_2 \rangle = N_{2,pr}$

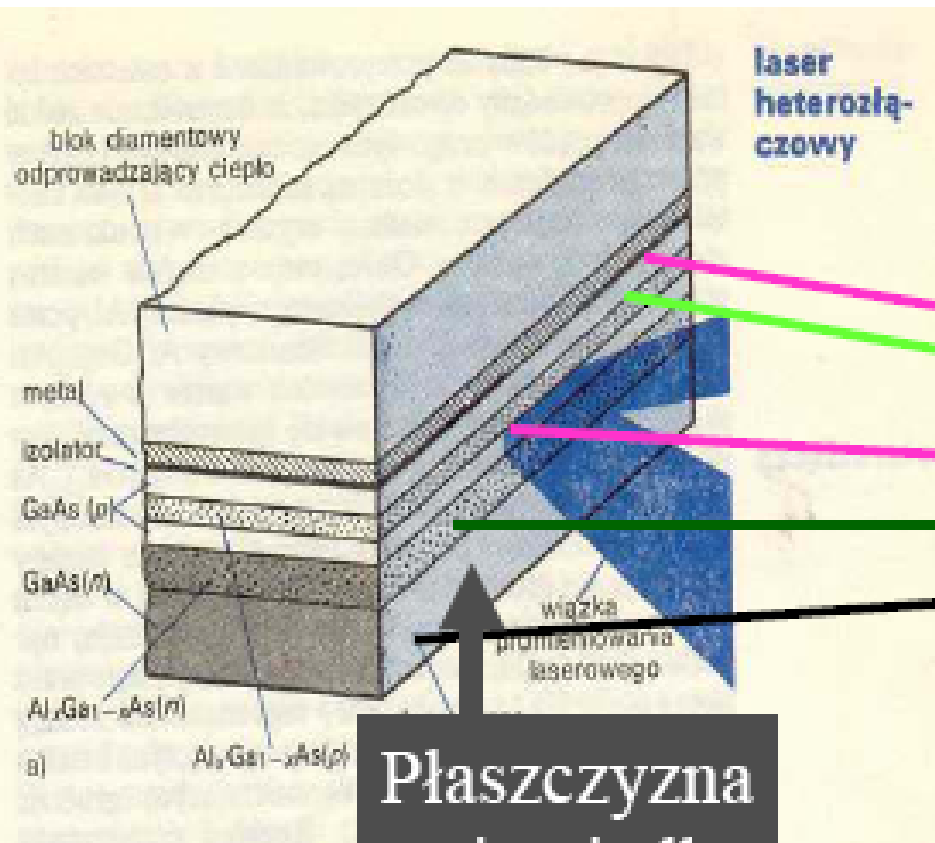
poziom szumów

P pompowania

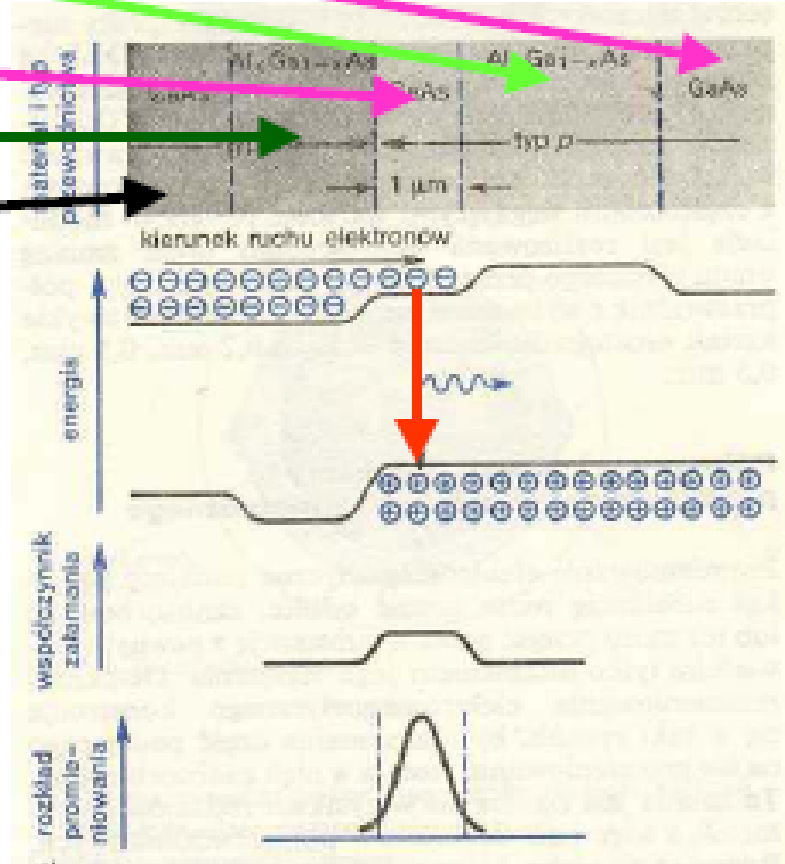
Poziomy i przekazywanie energii w laserze helowo-neonowym

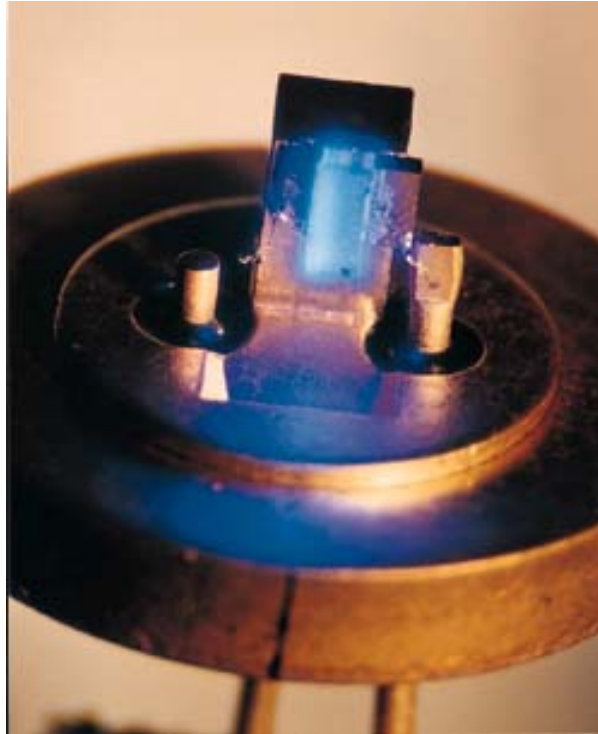

Laser półprzewodnikowy heterozłączowy

Płaszczyzna zwierciadła

Niebieska dioda laserująca z GaInN na podłożu szafirowym. Jest źródłem światła o długości fali około 400nm w temperaturze pokojowej i ma czas życia około 10000 godzin pracy ciągłej.

Lasery cząsteczkowe

Lasery CO₂: wypełnione mieszaniną CO₂ i azotu.

Azot wykorzystywany jest do pompowania optycznego i wzbudzania pasm oscylacyjno-rotacyjnych w cząsteczkach CO₂. Występuje ok. 100 dyskretnych częstości laserowych o długościach fal ok. 10.6 μm.

Lasery barwnikowe: są to lasery, których substancją czynną są roztwory barwników organicznych.

Podstawową zaletą jest przestrajalność: częstość pracy tych laserów można w pewnych granicach zmieniać.

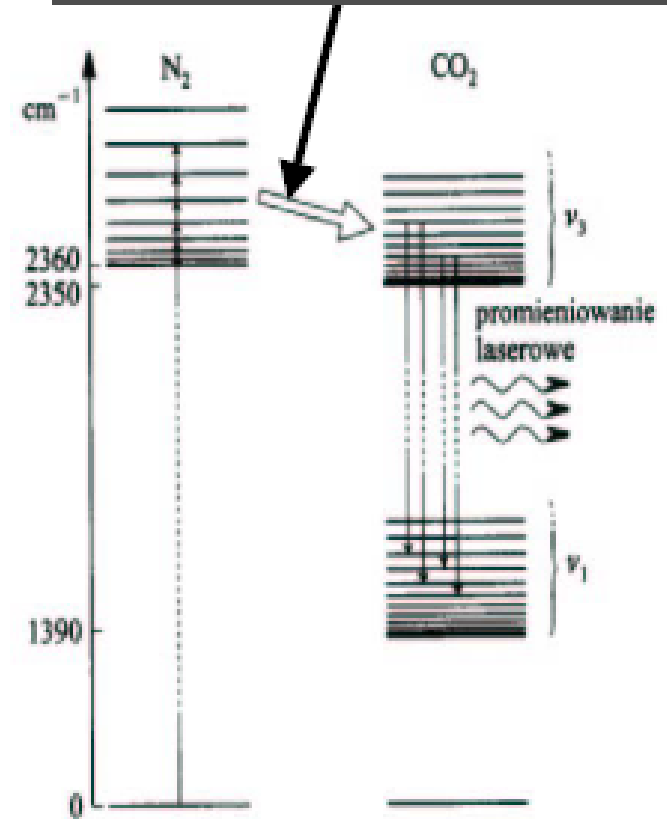
Masery (M- microwave): pierwszy historycznie laser (1955) oparty o drgania inwersyjne cząsteczki NH₃.

Laser CO_2

Pompowanie optyczne w rurze wyładowczej wykorzystuje oscylacyjno-rotacyjne poziomy N_2 . Cząsteczki N_2 przekazują energię bezpromieniście cząsteczkom CO_2 , wzbudzonych wibracyjnie w drgania asymetryczne. Możliwa jest emisja wymuszona do niższych poziomów drgań symetrycznych ze spełnieniem reguły wyboru $\Delta J = \pm 1$ w obszarze liczb falowych ok.. 1000 cm^{-1} .

W laserze CO_2 stosunkowo łatwo wytwarza się duże gęstości energii promieniowania.

Bezpromienne wzbudzenie cząsteczek CO_2 (rezonans)

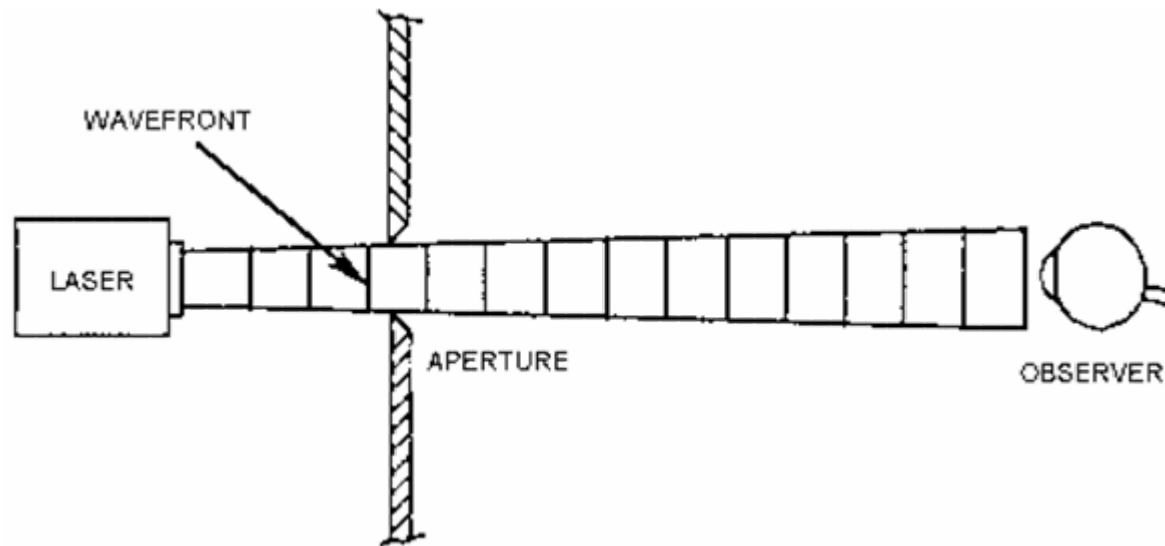
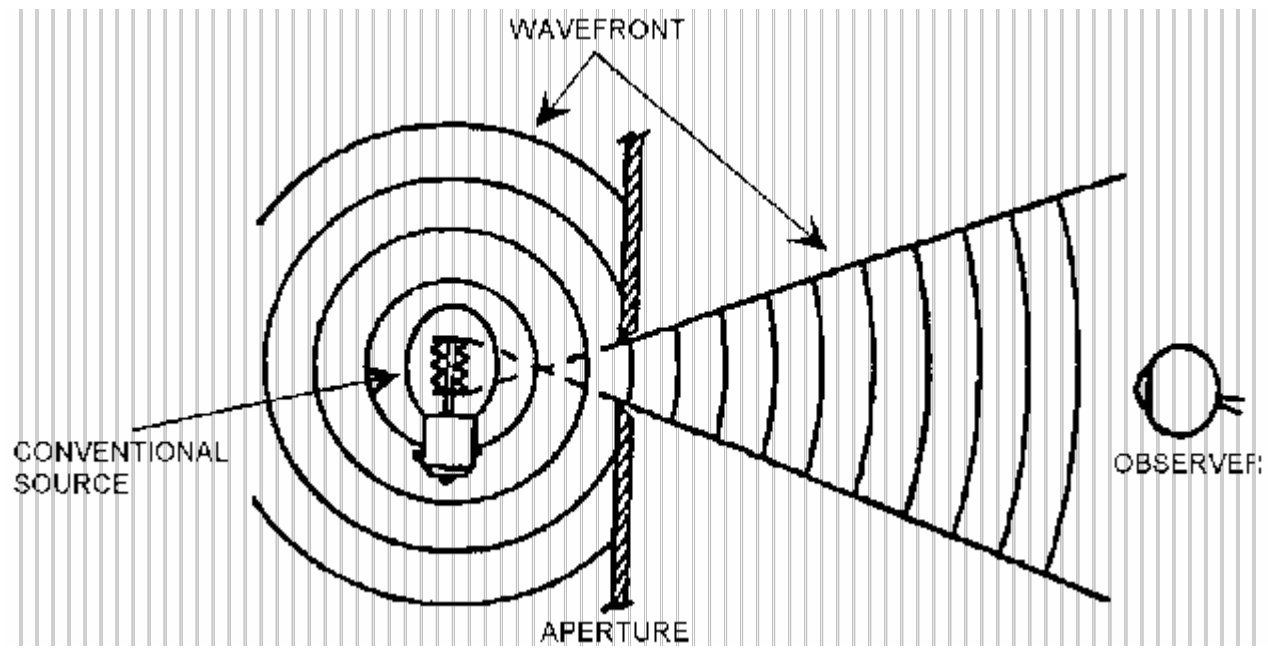
Laser barwnikowy

Cząsteczki barwnika organicznego są pompowane optycznie ze stanu podstawowego S_0 do wysokich stanów wzbudzonych wibronowych S_1 , które w roztworze tworzą prawie ciągłe pasmo. Następuje szereg przejść bezpromienistych do najniższych stanów wibronowych S_1 , po czym może nastąpić akcja laserowa do niemal ciągłego pasma stanów S_0 . Zakres widmowy akcji laserowej może obejmować kilka tysięcy cm^{-1} .

Częstość przejścia laserowego wybiera się za pomocą strojenia długości rezonatora optycznego.

Pompowanie optyczne

Charakterystyka światła laserowego

1. KOHERENTNE. Strumień światła laserowego „utrzymuje” fazę. Można obserwować efekty interferencyjne w dużej odległości od źródła
2. MONOCHROMATYCZNE. Światło laserowe typowo zawiera jedną długość fali, odpowiadającą emisji stymulowanej zachodzącej między określonymi poziomami
3. SKOLIMOWANE. Wielokrotne odbicia między zwierciadłami powodują, że wiązka opuszczająca laser z dużą dokładnością prostopadłą do powierzchni luster. Wiązki laserowe są wąskie na dużych odległościach.
4. DUŻE NATĘŻENIE PROMIENIOWANIA, przy działaniu impulsowym do 10^{13} W.